

MISJA ŚW. CYRYLA I METODEGO NA ZIEMIACH POLSKICH W UJĘCIU PODRĘCZNIKÓW HISTORII W SZKOŁACH PONADGIMNAZJALNYCH

Stefan DMITRUK
EKPiUU – UMCS, Lublin

Temat misji cyrylo – metodiańskiej na ziemiach polskich nie jest dobrze opracowany w podręcznikach do liceum, technikum i liceum profilowanego. Mój wniosek opiera się o analizę podręczników do historii przeznaczonych dla szkół ponadgimnazjalnych, które funkcjonują na polskim rynku wydawniczym¹. Pracując przez ponad 3 lata w białostockich szkołach średnich (w Liceum Ogólnokształcącym przy Wschodnioeuropejskim Instytucie Gospodarki, w Zespole Szkół Budowlano – Geodezyjnych i w Zespole Szkół Zawodowych nr 2) zaobserwowałem luki w wiedzy dotyczącej początków chrześcijaństwa w Polsce wśród uczniów, którzy trafili do wyżej wymienionych placówek szkolnych ze szkół gimnazjalnych. Dodatkowo żaden wydawca podręczników nie opracował scenariusza lekcji poświęconego misji cyrylo - metodiańskiej na ziemiach polskich.

Misja uczniów św. św. Cyryla i Metodego na ziemiach południowych Rzeczypospolitej jest dobrze opracowana w polskiej literaturze historycznej. Misję cyrylo - metodiańską w Polsce omówili między innymi: Karol Podkański², ks. Jerzy Klinger³, ks. Józef Umiński⁴, Tadeusz Lehr – Splawiński⁵, Zbigniew Dobrzański⁶, czy Antoni Mironowicz⁷. Nad problem początków chrześcijaństwa na ziemiach polskich dyskutują studenci podczas zajęć proseminaryjnych w ramach przedmiotu „Średniowiecze”. Stąd też dziwię się, że autorzy podręczników – głównie historycy – pomijają, bądź niedostatecznie poświęcają miejsca opisywanemu zagadnieniu.

Podstawą prawną dotyczącą omawiania tematów w podręcznikach od historii w szkołach ponad podstawowych jest Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 10 kwietnia 2003 r. w sprawie standardów wymagań egza-

¹ Patrz tabela: Opis misji cyrylo – metodiańskiej w podręcznikach do historii do szkół ponad gimnazjalnych.

² K. Podkański, *Konstantyn i Metodyusz*, Kraków 1905.

³ J. Klinger (ks.), *Nurt słowiański w początkach chrześcijaństwa polskiego*, Białystok 1998.

⁴ J. Umiński, *Obrządek słowiański w Polsce IX – XI wieku i zagadnienie drugiej metropolii polskiej w czasach Bolesława Chrobrego*, w: „Roczniki Humanistyczne KUL”, 4 / 1953, z. 4, s. 103 – 150.

⁵ T. Lehr – Splawiński, *Od piętnastu wieków*, Warszawa 1961.

⁶ Z. Dobrzański, *Obrządek słowiański w dawnej Polsce*, Warszawa 1989.

⁷ A. Mironowicz, *Kościół prawosławny w dziejach dawnej Rzeczypospolitej*, Białystok 2005, s. 21.

minacyjnych⁸. Standard I. 12 mówi, że uczeń wie i rozumie temat wielokulturowości w dziejach Polski, współistnienia religii i wyznań oraz rozumie znaczenie chrześcijaństwa w historii Polski. Na poziomie podstawowym uczeń powinien wskazywać czynniki kształtujące polską tolerancję religijną i jej przejawy oraz powinien wymienić przyczyny i skutki wielokulturowości państwa polskiego. Z kolei na poziomie rozszerzonym we wspomnianym rozporządzeniu czytamy, że uczeń powinien rozumieć problem: „powstania Polski w wiekach średnich oraz znaczenie chrześcijaństwa dla powstania i rozwoju państwa i kultury polskiej” (standard I. 7).

Standardy powinny być realizowane w ramach przedmiotu historia w szkołach ponad gimnazjalnych. Niestety, ale uczniowie wyżej wymienionego typu szkół otrzymują wiedzę niekompletną. Przeważnie twórcy podręczników opisują misję chrystianizacyjną z perspektywy Kościoła Zachodniego, pomijając działalność uczniów św. św. Cyryla i Metodego w Małopolsce. Poniżej prezentuję zestawienie tabelaryczne, w którym został ujęty temat misji cyrylo – metodiańskiej na ziemiach polskich.

Tabela. Opis misji cyrylo – metodiańskiej w podręcznikach do historii do szkół ponad gimnazjalnych

LP	Nazwa wydawnictwa, rok i miejsce wydania podręcznika	Opis misji cyrylo-metodiańskiej na ziemiach polskich
1.	J. Chińska – Mika, W. Lengauer, M. Tymkowski, K. Zielińska, <i>Historia 1. Podręcznik. Zakres podstawowy. Liceum i technikum</i> , wyd. WSiP, Warszawa 2007.	s. 212 „W <<Żywocie Metodego>>, we fragmencie dotyczącym jego działalności w Państwie Wielkomorawskim w 2 poł. IX., jest mowa o silnym, pogańskim „księciu na Wiśle”, który walczył z chrześcijanami. Św. Metody upomniał tego pogańca, radził mu przyjąć chrzest, gdyż inaczej będzie <<przymusem ochrzczony w cudzej ziemi [...]. Tak też się stało>>. <<Żywot>> dostarcza nam zatem informacji o istnieniu księcia Wiślan, o jego walkach z Państwem Wielkomorawskim i przymusowym chrzcie, czyli zapewne też o rozciągnięciu zwierzchnictwa wielkomorawskiego na teren wiślański, a więc

⁸ „Dziennik Ustaw” nr 90 z 2003 r., poz. 846.

		obszar dzisiejszej Małopolski”.
2.	M. Gładzki, L. Skupny, <i>Historia I. Podręcznik dla klasy I liceum i technikum, cz. I. Zakres podstawowy i rozszerzony</i> , wyd. Gdańskie Towarzystwo Oświatowe, Gdańsk 2001.	Brak informacji na temat misji św. Cyryla i Metodego na ziemiach polskich
3.	P. Żmudzki, <i>Poznać przeszłość, zrozumieć dziś. Historia. Starożytność – średniowiecze. Kl. I liceum i technikum. Poziom podstawowy i rozszerzony</i> , wyd. Stentor, Warszawa 2001.	s. 234. „<<Żywot św. Metodego>> informuje, że Świętopełk pokonał i siłą ochrzcił państwo Wiślan”
4.	B. Burda, B. Halczak, R. M. Józefiak, M. Szymczak, <i>Historia I. Średniowiecze. Zakres podstawowy. Podręcznik dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum</i> , wyd. Operon, Gdynia 2004.	s. 125. „Trzeba dodać, że chrześcijaństwo znano już na terenie ziem polskich. Pochodzący z początków X w. <<Żywot świętego Metodego>> wspomina o pogańskim księciu plemiennym Wiślan, zmuszonym do przyjęcia chrztu przez władcę Moraw” (brak informacji o przyjęciu chrztu w obrządku cyrylo-metodiańskim – przyp. S. D.)
5.	K. Polek, M. Wilczyński, <i>Ludzie i epoki. Historia I. Podręcznik obejmujący kształcenie w zakresie podstawowym i rozszerzonym w liceum ogólnokształcącym, liceum profilowanym i technikum</i> , wyd. Znak, Kraków 2002.	Brak informacji na temat misji św. Cyryla i Metodego na ziemiach polskich
6.	A. Wypustek, M. L. Wójcik, <i>Historia I. Starożytność. Średniowiecze. Ze świata do Polski przez Europę</i> , wyd. PPWK, Warszawa – Wrocław 2002.	Brak informacji na temat misji św. Cyryla i Metodego na ziemiach polskich.
7.	M. Kamiński, G. Pańko, Ka-	Brak informacji na temat misji św. Cyryla

	mieński, R. Śniegocki, <i>Historia. Średniowiecze. Podręcznik dla I klasy liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum. Kształcenie w zakresie podstawowym i rozszerzonym</i> , wyd. Nowa Era, Warszawa 2005.	i Metodego na ziemiach polskich
8.	Z. T. Kozłowska, I. Unger, P. Unger, S. Zając, <i>Poznajemy przeszłość do końca XVII w. Podręcznik dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum. Zakres podstawowy</i> , wyd. Stowarzyszenie Oświatowców Polskich, Toruń 2003.	s. 134 – „Żywoł św. Metodego” „Książę pogański, silny bardzo, siedzący na Wiśle urągał wiele chrześcijanom i krzywdy im wyrządzał. Posławszy zaś do niego kazał mu powiedzieć Metody: <<Dobrze będzie dla ciebie, synu, ochrzcić się z własnej woli, na własnej ziemi, abyś nie był przymusem ochrzczony w niewoli na cudzej i będziesz mnie wspominał. Tak też się stało”

W 5 analizowanych podręcznikach nie ma opisów misji cyrylo – metodiańskiej na ziemiach polskich. W pozostałych 3 podręcznikach uczniowie otrzymują jedynie informacje na temat chrztu „księcia pogańskiego” z rąk uczniów św. Cyryla i Metodego. Autorzy nie komentują, ani nie opisują dalszych losów obrządku powstałego w początkach X w. Powyższa analiza potwierdza istotne braki wiedzy uczniów. Należy dodać, iż we wszystkich podręcznikach występuje problem misji św. św. Cyryla i Metodego w krajach Europy Środkowej oraz są omówione skutki tej misji.

Wychodząc naprzeciw zawartego 26 września 2006 r. porozumienia między Polskim Autokefalicznym Kościołem Prawosławnym, a rządem w sprawie powstania wspólnej kościelno – rządowej komisji⁹ oraz braku tematu poświęconemu omawianemu zagadnieniu postanowiłem realizować zmodyfikowany przeze mnie temat „Państwa słowiańskie w IX – XI w.”. Uczniowie klasy I technikum i liceum profilowanego mają obowiązek realizacji wyżej wymienionego tematu na poziomie podstawowym. Uważam jednak, że po pewnych modyfikacjach temat

⁹ Plan działania komisji przewiduje omówienie roli i miejsca historii Kościoła Prawosławnego w Polsce w podręcznikach zatwierdzonych przez Ministerstwo Edukacji Narodowej. (patrz: www.cerkiew.pl/news.php?id=6356 z 4 kwietnia 2008 r.).

może być realizowany na poziomie rozszerzonym w liceach ogólnokształcących. Prezentuję scenariusz lekcji poświęcony m. in. misji cyrylo – metodiańskiej na ziemiach polskich:

Konspekt lekcji historii w kl. I Technikum i Liceum Profilowanego (zakres podstawowy)

TEMAT: PAŃSTWA SŁOWIAŃSKIE W IX – XI W. (1 godzina dydaktyczna; 45 min.)

Prowadzący: *mgr Stefan Dmitruk*

I. Cele lekcji:

a) **Główny:** zapoznanie uczniów z pojęciem państw słowiańskich oraz przebiegiem misji św. św. Cyryla i Metodego w Europie w tym na ziemiach polskich

b) **Szczegółowe (uczeń potrafi):**

- wymienić państwa słowiańskie oraz ich założycieli
- wymienić założycieli państw słowiańskich
- mówić obszar zajmowany przez państwa słowiańskie
- opisać ikonę św. św. Cyryla i Metodego
- wskazać atrybuty św. św. Cyryla i Metodego
- pokazać na mapie państwa słowiańskie i siedziby biskupstw słowiańskich na ziemiach polskich

- rozpoznać głągolicę i cyrylicę
- wymienić siedziby biskupstw słowiańskich na ziemiach polskich
- wymienić państwa chrystianizowane przez uczniów św. św. Cyryla i Metodego

II. Środki dydaktyczne:

- notatka z lekcji (zał. 1)
- ikona św. św. Cyryla i Metodego (zał. 2)
- mapa: Nurt cyrylo – metodiański na ziemiach polskich (mapa autorska) [Zał. 3]
- Wielki Atlas Historyczny - mapa „Słowiańszczyzna w IX – XI w.” lub „Europa we wczesnym średniowieczu” (dowolne wydanie)

III. Metody pracy:

- Pogadanka
- Rozmowa nauczająca
- praca z mapą
- praca ze źródłem ikonograficznym

IV. Przebieg lekcji:

Czynności wstępne:

1. Przed lekcją nauczyciel rozdaje materiały pomocnicze: notatkę z lekcji, kserokopie ikony św. św. Cyryla i Metodego, kserokopię mapy: diecezje słowiańskie na ziemiach polskich, Wielkie Atlasy Historyczne PWN (mapa: Słowiańszczyzna w IX w.” lub „Europa we wczesnym średniowieczu”)

2. Czynności organizacyjno porządkowe, sprawdzenie frekwencji

Czynności właściwe:

3. Rekapitulacja wtórna:

- Powtórzenie wiadomości z poprzedniego tematu

4. Nawiązanie:

- Podyktowanie tematu lekcji, podanie celów lekcji [**POGADAN-**

KA]

5. Omówienie tematu

- Nauczyciel omawia powstanie i założycieli pierwszych państw słowiańskich. Wspólnie z uczniami, za pomocą mapy ściennej „Słowiańszczyzna w IX w.” lub „Europa we wczesnym średniowieczu” określa położenie geograficzne państw słowiańskich. Nauczyciel podkreśla, że ustrój państw słowiańskich będzie omówiony przy temacie „Początki Polski”. [**POGADANKA**]. Nauczyciel prosi uczniów, by wkleili do zeszytu mapę pod pierwszym zapisanym punktem notatki.

- Nauczyciel prosi, by uczniowie na podstawie ikony św. św. Cyryla i Metodego (Zał. 2) opisali strój i atrybuty świętych. Koryguje wypowiedzi uczniów oraz uzupełnia wiedzę o informację, iż na innych ikonach święci posiadają zwój z pismem – cyrylicą. [**PRACA ZE ŹRÓDŁEM IKONOGRAFICZNYM**]

- Nauczyciel opisuje misję św. św. Cyryla i Metodego na terytorium Europy Środkowej. Wymienia schryścianizowane państwa. Omawia pozytywne elementy związane z opracowaniem głagolicy i cyrylicy. Mówi o ewaluacji cyrylicy w alfabety narodowe. Zadaje uczniom pracę domową, która będzie polegała na znalezieniu w zasobach internetowych przykładowej głagolicy i cyrylicy oraz wklejenie wydrukowanych elementów z ww. typami pism do zeszytu. Nauczyciel pokrótce omawia Liturgię sprawowaną w j. słowiańskim. Prosi uczniów by zapisali punkt 2 a) i 2 b) Notatki. [**ROZMOWA NAUCZAJĄCA**]

- Nauczyciel omawia powołanie i zasięg geograficzny metropolii słowiańskiej z siedzibą w Nitrze. Przy omówieniu wykorzystuje mapę z Atlasu [**PRACA Z MAPĄ**]

- Nauczyciel omawia zagadnienie obrządku słowiańskiego na ziemiach polskich – schryścianizowane ziemie, ustanowienie biskupstw, problemy biskupstw słowiańskich we wczesnym średniowieczu, wygaśnięcie obrządku. Posługuje się mapą „Nurt cyrylo – metodiański na ziemiach polskich” (Zał. 3). Prosi uczniów by zaznaczyli na mapie siedziby biskupstw słowiańskich. Dyktuje uczniom punkt 2 c) notatki. [**ROZMOWA NAUCZAJĄCA; PRACA Z MAPĄ**]

6. Rekapitulacja pierwotna.

- W trakcie lekcji; nauczyciel zadaje pytania uczniom odnośnie omawianego tematu

Czynności końcowe:

- Ocena pracy uczniów (3 min.)
- Zadanie pracy domowej – podczas realizacji tematu

V. POMOCE DLA NAUCZYCIELA I UCZNIA:

Załącznik 1. Notatka

Załącznik 2. Ikona św. św. Cyryla i Metodego

Załącznik 3. Mapa autorska: Nurt cyrylo – metodiański na ziemiach polskich

Załącznik 1. Notatka z lekcji

1. Pierwsze państwa słowiańskie we wczesnym średniowieczu:

NAZWA PAŃSTWA	DATA POWSTANIA	ZAŁOŹYCIEL	OBSZAR
PAŃSTWO SAMONA	ok. 660 r.	Kupiec Samon	Morawy, Czechy, Panonia, Łużyce
WIELKIE MORAWY	IX w.	Dynastia Mojomirów	Morawy, Czechy, Małopolska
CZECHY	2 poł. IX w.	Dynastia Przemyślidów	Czechy
RUŚ KIJOWSKA	X w.	Ruryk	Na wschód od Bugu
SERBIA	VII w.	Dynastia Vlastimiroviciów	Serbia
CHORWACJA	IX w.	Król Tomisław	Chorwacja

2. Działalność św. św. Cyryla i Metodego.

- a) misja św. św. Cyryla i Metodego do państw słowiańskich
- b) znaczenie działalności św. Cyryla i Metodego:
 - chrystianizacja Czech, Moraw, Słowacji, Macedonii i Małopolski w obrządku słowiańskim
 - opracowanie GŁAGOLICAY. Dzięki głągolicy przetłumaczono na j. słowiański Nowy Testament. Z biegiem czasu głągolica stała się podstawą do

opracowania alfabetów: ruskiego, bułgarskiego, serbskiego, rosyjskiego, białoruskiego i ukraińskiego.

- liturgia w j. słowiańskim

c) założenie słowiańskiej metropolii słowiańskiej w Nitrze (obecnie Słowacja)

d) obrządek słowiański na ziemiach polskich:

- chrystianizacja Małopolski i ziemi przemyskiej przez uczniów św. św.

Cyryla i Metodego

- ustanowienie biskupstwa w: Krakowie, Sandomierzu i Wiślicy

- zwalczanie obrządku przez władze i Kościół Zachodni

- obrządek cyrylo – metodiański utrzymał się do pocz. XII w.

Mam nadzieję, że omówiony temat stanie się przyczynkiem do szerszej merytorycznej dyskusji nad problemem właściwego ujęcia zarówno obrządku słowiańskiego, jak i dziejów Kościoła Prawosławnego na ziemiach polskich w podręcznikach do szkół ponad gimnazjalnych. W chwili obecnej istnieje potrzeba przemodelowania polskich podręczników, które zawierają szczerkowo bądź w ogóle nie opisują tematów związanych z Cerkwią Prawosławną w Polsce. Oprócz moich „Uwag do podręcznika”¹⁰ autorstwa Zofii Kozłowskiej, Piotra Ungera, Ireny Unger i Stanisława Zająca żadne wydawnictwo nie konsultowało się z historykami badającymi dzieje prawosławia w Polsce celem uwzględnienia uwag poświęconych historii Kościoła Prawosławnego. Wydaje mi się, że w chwili obecnej można skonstruować arkusz maturalny lub arkusz próbnego egzaminu maturalnego na poziomie rozszerzonym, którego tematem byłyby wyznania w Rzeczpospolitej. Istnieje możliwość opracowania scenariuszy lekcji oraz materiałów źródłowych do szkoły średniej poświęconych Cerkwi Prawosławnej. Zaprezentowany scenariusz zajęć mam nadzieję, że będzie wykorzystywany w praktyce nauczycieli – historyków i stanie się inspiracją do tworzenia kolejnych tego typu konspektów.

¹⁰ Z. T. Kozłowska, I. Unger, P. Unger, S. Zajac, *Poznajemy przeszłość od 1939 r. Podręcznik dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum. Zakres podstawowy*, Toruń 2006.